

Omówienia, przeglądy

Czesława Miłosza „północna strona”. Red. naukowa tomu Małgorzata Czermińska i Katarzyna Szalewska. Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku. Gdańsk 2011, ss. 496.

Tom zawiera referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w stulecie urodzin Czesława Miłosza. Konferencja, o tytule takim jak publikacja, miała miejsce w Gdańsku w dniach 21–22 marca 2011 roku, i została zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego oraz Nadbałtyckie Centrum Kultury.

Czesława Miłosza „północna strona” już nominalnie wykreśla podstawowe przestrzenie literaturoznawczych zainteresowań

uczestników gdańskiej konferencji. Miłosz, bohaterowie jego poezji i prozy, oraz ich intymne, emocjonalne czy intelektualne związki zintegrowane lub implikowane przez kategorię kulturowej Północy, zostają w tym badawczym dyskursie usytuowane, odkryte albo ponownie odczytane w wielopoziomowych perspektywach współczesnego zwrotu topograficznego oraz teoriach przestrzeni. *Homo geographicus*, tak sam Miłosz, jak i bohaterowie jego twórczości, i jak biografia rzeczywista poety czy fikcjonalne biografie literackich postaci, zostały ulokowane w kilku porządkach geograficznych bądź przestrzennych, otwierających nowe możliwości interpretacyjne.

Biograficzno-przestrzenny trop wyznacza w najbardziej naturalny sposób granice „północnej strony” i oczywiście wyodrębnia również jej konkretne terytoria: przeważnie miejsca oraz etapy życia i egzystencjalnych czy duchowych doświadczeń noblisty. To one także stanowią właściwe punkty inicjalne literaturoznawczych rozważań, a przy tym tematycznie grupują teksty referentów. W kolejnych częściach publikacji, tworzących sześć rozdziałów pokonferencyjnego tomu, podjęto tematykę inspirowaną miejscami związanymi z życiem i twórczością autora *Rodzinnej Europy*. Układ tomu w dużej mierze wyznacza chronologia, naturalnie zatem rozpoczyna ją rozdział *Litwa i Wilno* (o ich znaczeniu w biografii i dziele Miłosza w swoich referatach piszą: Tomasz Venclowa, Elżbieta Rybicka, Tadeusz Bujnicki, Michał Masłowski, Krzysztof Zajac, Marek Tomaszewski, Michał Kłosiński oraz Hans-Christian Trepte). Część druga, *Provincje północno-wschodnie*, to spojrzenie tak na geografę, jak i literaturę Północy w piśarstwie Miłosza: przede wszystkim pogranicza polsko-białorusko-litewskiego (Grżyna B. Tomaszewska, Jarosław Ławski, Zbigniew Mańkowski, Swietłana Musijenko, Anna Janicka, Feliks Tomaszewski).

Część trzecia oraz czwarta tomu to próby przybliżenia stanowiska Miłosza wobec dwóch znacząco odmiennych formacji cywilizacyjnych i kulturowych. W rozdziałach *Wobec Rosji* i *Wobec Ameryki* autorzy ukazują także istotę różnicy oddziaływania tych światów na polskiego noblistę. O silnej ambiwalencji w emocjonalnym, intelektualnym i duchowym postrzeganiu przez Miłosza Rosji oraz jej kulturowego dziedzictwa piszą Elżbieta Mikiciuk (*Miłosz wobec Rosji*), Tadeusz Sucharski (*Miłosz i „heretże” Dostojewskiego*), a także Monika Wójciak (*„Walka o oddech”. Noty o poetach rosyjskich – Annie Achmatowej i Osipie Mandelsztamie*). W rozdziale o związkach pisarza z Ameryką bliżej natomiast jest przedstawiona życiowa codzienność i prywatność autora *Doliny Issy*. Interesujące, często nieznane sfery czy fakty z życia Miłosza opisują Renata Gorczyńska (*Miłosza Ameryka dyplomacji, Ameryka imigracji*) i Hanna Gosk, przybliżając tematykę niepublikowanej korespondencji dwóch poetów (*Listy wymieniane na północnej półkuli. Czesław Miłosz w korespondencji z Bogdanem Czajkowskim o ludziach i sprawach krajowych*). Geograficzno-kulturowy wymiar Ameryki w twórczości Miłosza podejmują Beata Tarnowska (*„W neonowej pustyni”. Obraz amerykańskiej metropolii w twórczości Czesława Miłosza*) oraz Ewa Kołodziejczyk (*Amerykańskie źródła „Rodzinnej Europy” Czesława Miłosza*).

Kolejne dwie części publikacji to rozważania przybliżające znaczenie twórczości szczególnie istotnej dla procesu konstytuowania się duchowej i intelektualnej wrażliwości oraz poetyckiej wyobraźni autora *Traktatu poetyckiego*. Rozdział *Dwaj Miłoszowie – Oskar i Czesław* tworzą cztery teksty (Rolfa Fiegutha, Aleksandra Fiuta, Magdaleny Stoli i Agnieszki Kosińskiej) podejmujące problematykę spotkań Miłoszów. Spotkań rzeczywistych, mających miejsce w Paryżu w latach 30. XX wieku, ale też tych

między ich utworami, intertekstualnych. I ich znaczenia: stałej już w twórczości autora *Hymnu o Perle* inspirującej obecności dzieła jego arystokratycznego kuzyna, przede wszystkim jednak mistrza i profety. Wizyjność, hermetyzm, metafizyka, filozoficzny oraz religijny wymiar życia i próby przełożenia tych doświadczeń na język literatury to kwestie także podejmowane w ostatniej części wydawnictwa. Rozdział *Swedenborg, Blake, Kierkegaard, holenderscy malarze* to teksty (Bartosz Dąbrowski, Przemysław Dakowicz, Zbigniew Kaźmierczyk, Hieronim Chojnacki i Magdalena Śniedziewska) przynoszące pogłębioną refleksję o znaczeniu myśli i metaforyki „północnych” wizjonerów oraz siedemnastowiecznego holenderskiego malarstwa dla kształtu twórczości autora *Trzech zim*.

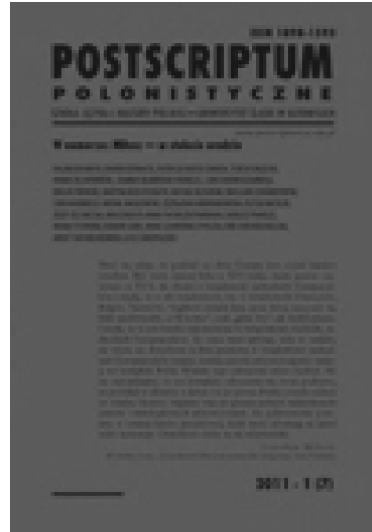
Całości książki *Czesława Miłosza „północna strona”* dopełniają dwa teksty, stanowiące swoiste klamry tej publikacji. To artykuły redaktorek tomu. *Słowo wstępne. Miejsca autobiograficzne Czesława Miłosza* Małgorzaty Czerwińskiej wprowadza w teorię czytania oraz rozumienia literatury w perspektywie popularnych we współczesnej humanistyce orientacji przestrzennych i naturalnie implikowanych przez taką badawczą optykę interpretacji „północnego” terytorium biografii oraz dzieła Miłosza. *Posłowie. Przesztrzenne praktyki miłoszologów* Katarzyny Szalewskiej przynosi natomiast podsumowanie interpretacyjnych czy właściwie reinterpretacyjnych praktyk uczestników gdańskiej konferencji, czytających Miłosza w płynnej przestrzeni przygranicznej, gdzie przenikają się literaturoznawstwo, geografia, historia, filozofia i mistyka, historia sztuki z wieloma jeszcze innymi dyscyplinami. *Posłowie* zawiera także *résumé* tomu, zarówno ogólnie podsumowujące zawartość i przesłanie kolejnych rozdziałów publikacji, jak również tworzących je poszczególnych tekstów.

Lektura tego pokonferencyjnego tomu wywołuje kilka przynajmniej refleksji literaturoznawczych: na pewno tę o inspirującym znaczeniu współczesnego zwrotu przestrzennego w humanistyce, orientacji pozwalającej na nowe odczytania i kontekstualizacje różnych twórczości czy tekstów, ale może przede wszystkim, raz jeszcze i bardzo dobitnie, refleksję ewokującą niezwykłą złożoność oraz bogactwo pisarskiej spuścizny Czesława Miłosza. Literackiego bogactwa w zasadzie niemożliwego do objęcia i stanowiącego – co podkreślali w swoich wystąpieniach również uczestnicy konferencji w Gdańsku – wyzwanie dla przynajmniej kilku jeszcze pokoleń badaczy. Z pewnością należy docenić także język zebranych w tomie artykułów, w większości przekonujących, że nawet o materii literackiej z istoty tak hermetycznej jak dzieło Miłosza, można napisać poznawczo ciekawie, bez wątpienia erudycyjnie, a do tego z eseistyczną pasją i wdziękiem.

(Jarosław Bytner)

„Postscriptum Polonistyczne”. Szkoła języka i kultury polskiej. „Miłosz w stulecie urodzin”. Uniwersytet Śląski w Katowicach. 2011 1(7), ss. 373. Red. naczelny: Romuald Cudak.

W notce pod składem rady programowej czytamy: „Pismo krajowych i zagranicznych polonistów poświęcone zagadnieniom związanym z nauczaniem kultury polskiej i języka polskiego jako obcego”. Numer 1 (7) poświęcony został w całości Czesławowi Miłoszowi. Redakcja „Postscriptum Polonistycznego” zaprosiła kwiat polonistyki zagranicznej, przetykany tu i ówdzie przedstawicielami krajowej sceny

Miłoszoznawczej i Miłoszolibnej. Numer otwiera dział „Czytanie Miłosza – ustalenia”, a w nim artykuł *Czesława Miłosza Rodzinna Europa pomiędzy Sztetajniami a zatoką San Francisco* Luigiego Marinello, szefa polonistyki na rzymskim uniwersytecie „La Sapienza”, autora całkiem niezłej *Historii literatury polskiej*, wydanej u nas w roku 2009. Po nim następuje niemniej interesująca postać Michała Masłowskiiego z Paryża, który opublikował artykuł *Wobec nicości. Miłosz – dysydent*. Z Bukaresztu przysłał swój tekst Constantin Geambașu – *Ameryka widziana oczyma Czesława Miłosza*. Naczelnymi hasłami tej części są terminy takie jak: geopoetyka, imagologia, tożsamość, przetrzeń. W tę perspektywę wpisuje się artykuł Anny Szawerny-Dyrszki *Leśne tropy Czesława Miłosza*. Na znaczeniu zyskują te walory twórczości Miłosza, które odsyłają do zakorzenienia w określonej przestrzeni kulturowej, a tych poeta zasiedlił kilka, łącząc je w zaskakujący sposób w poezji i w eseistyce. Zmienia się też recepcja Miłoszowych starć mentalności i kultur – pisze L. Marinelli. Wydobywa się wielokulturo-